

*Amint vergődik, míg szive szakad,
Ő fáj nagyon. S nem volt erőm, hatalmam,
Hogy visszarántsam, bármiként akarjam.*

*Köszöntsд nevemben jó Elek apót.
Hogy fog örülni, hogy megtértél Hozzá!
Mondd el neki, hogy szobrot nem kapott,
De él Műve, még rozsdá nem fért hozzá.
Itt bár a tenger habra hány habot,
Azért még páram nem váltunk kalózzá,
Hirdetjük eljöttét Jónak, Igaznak,
Míg vak erők fejünknek irgalmaznak.*

*Ami Belőled itt maradt közöttünk,
Karcosból sűrű, édes borra érik.
Nem is fut el sok esztendő fölöttünk
S kristálypalackban, drága pénzen mérik,
(Kufárok persze). Ám mi tógát öltünk,
Ha ajkunkhoz emeljük. Kik dicsérik
A más borát, hátmögött kinevetnek,
De kik majd némán szürcsölik: szeretnek.*

CSEHEK ÉS MAGYAROK

Irta: CZUCZOR LÁSZLÓ

A két közép-európai nép történelmi és szellemi fejlődésének a párhuzamosságára többen rámutattak már. Csak a legsikerültebb kísérleteket említem: *Sárkány* Oszkár, *Németh* László, *Szvatkó* Pál és főleg *Sas* Andor alapos tanulmányait. Az én munkám csupán kiegészíteni akarja a már kifejtett szempontokat: nem a multat, hanem a jelent vizsgálja. Az akarja megállapítani, hogy ma milyen közös vagy eltérő vonások vannak a két rokonmultú nemzet életében. A feladat nehéz, mert hiányzik a távlat és hiányzanak a dokumentummá kristályosodott adalékok. Ezért a módszer, melyet választottam, nem lehetett tudományos; megkíséreltem hát, hogy egy Prágába vetődött kisebbségi nemzedék tapasztalatain át mutassam meg a cseh életet. Mai magyarok találkoznak mai csehekkel; hogyan és milyeneknek látják egymást? Nem tudományos ez a módszer, de feltétlenül megbízható: sok száz fiatal magyar értelmiségi közös tapasztalatait összegezi. „Ha valahol pedig vétek volna benne, azt ne én vétkömnek, hanem az kiktől értéköztem, tulajdonítsatok és kérlek titöket, énnéköm megbocsássatok.“ (Tinodi.)

Tudom, hogy a gondolatok, melyek e tapasztalatok során felmerültek bennünk, sokaknak idegenek lesznek: nemzetünk szellemi egységének a megbontását fogják bennük látni. Ez azonban nem változtat a tényen: ezek a gondolatok élnek bennünk és nem tudunk szabadulni tőlük. Lehet, hogy még e szerényigényű irásért is megfeddnek majd, pedig csak közölni akarja a lehető legőszintebben, hogy ime, hogyan gondolkozik népe sorsáról egy meggyötört, de rajongóan hűségese nemzedék.

1.

1930-ban, amikor Prágába kerültem, a magyar diákmozgalom hősi korszakát élte. Viták viharzottak, elvek izzottak, elszánások értek. A mi csoportunk, a *Sarló*, kezdettől fogva élesen harcolt az illuzionizmus ellen és fanatikusan alakította a valóság ismeretén nyugvó, reális magyarság-szemléletet. Szocialistáknak vallottuk magunkat, de szocializmusunk értelme az volt, hogy teljes magyarizációt kapjunk a magyar sorskérdésre és hogy helyes megoldását lássuk a középeurópai kuszált helyzetnek. Nem voltunk dogmatikusok, realisták voltunk: nem elvek-ből, de konkrét helyzetekből indultunk ki.

Igy csakhamar kialakult bizonyos érintkezési felület a csehek és mi közöttünk. A csehek közül főleg azok felé közeledtünk, akik szintén vallották a mi politikai alapelvünket: hogy a germán terjeszkedés ellen egy frontba kell tömörülnünk szlávoknak, románoknak és magyaroknak. Ám a cseheknél is csak kis csoport hirdette ezt akkor; magános írók, megtagadott tudósok, néhány diák. Róluk beszélek még. Az egyetemi kollegáink nagy többsége azonban közömbösen vagy néma ellenségeskedéssel nézett ránk. A cseh diákság élete lényegileg más, mint a magyaré és más, mint az is, melyet Párizsban ismertünk meg. Ők politikailag vannak szervezve és a kimondott akadémiai egyesületeik is teljesen politikai jellegűek. A politika szót itt a legközönségesebb értelmében — pártpolitikai értelemben — használom. A fakultásokon pártküzdelmek folynak, politikai jelszavakkal agitálnak. Ismereteik vannak (talán szolidabbak, mint nekünk), tudásuk alig. Mint terhet cipelek ismereteiket, nem váltak husukká és vérükké; nincs bennük semmi megszállottság. Egy nagy korszak és egy óriási nemzedék boldog örökösei, suta epigonjai. Politikai függőségüket mindig mély megvetéssel néztük, mi, kik aggódó gondossággal őriztük teljes függetlenségünket. Nem is tudtunk közéjük olvadni soha. Naplómban a következő följegyzést találok ebből az időből: „Különös, hogy ki itt áll mellettem az egyetemi folyosón vagy beszél velem, másképp fogalmazza meg mondanivalóit, más uton és más módon fordul meg agyában a gondolat. Hirtelen rádőbbenek, hogy idegenek vagyunk, lényegileg mások. Ő cseh, én magyar vagyok; ez minden különbség köztünk. Közös a sorsunk, együtt küzdünk, néha versengve, máskor vállatva: bajtársak vagyunk. Miért érzem hát mégis, hogy fal húzódik közöttünk: látjuk egymást, értjük egymást, de nem bizunk egymásba és nem oldódunk fel egymás mellett. A közös sorsban is idegenek maradunk. Más ideálok heviteneik, más gondok gyötörnek.“

Viszont a sok között akadtak, akikkel hosszan és komolyan vitáztunk. A legjobban az fájt, hogy mennyire nem ismerjük egymást, hogy előítéletek torzítják el látásunkat. Élünk egymás mellett, de kevesebbet tud egyikünk a másikról, mint a norvégekről vagy mint a Kongónégerekről. „Megismerni egymást“ — ez volt a jelszó; megismerni őket, hogy megismerhessük önmagunkat is — ez volt a szándék. De ha szervezeti formát akartunk adni e célkitűzésnek, a politikai pártok elgáncsolták.

Örüljünk-e neki vagy bánkódjunk-e fölötte, hogy az idők között aránylag több megértést találtunk? Ez még a masaryki nemzedék, a realisták nagy nemzedéke, kik keményen és merészen küzdöttek a feleletesség, a műveletlenség és a nemzeti önáltatás ellen. Ők megértettek bennünket. Viharos ifjuságukat látták újraéledni a mi törekvéseinkben. *Salda* ezt írta egyik levelében: „Nem kételkedem a felől, hogy igazságos ügyért harcolnak s kedves volna nekem, ha időnként értesitené-

nek engem, hogyan áll ügyük.“ Egyetemi tanítóink közt több ilyen megértést és példát mutató egyéniséget találtunk, főleg a filozófiai fakultáson. Csak hármat említek itten, ezeknek a neve azonban mindig hozzá fog tartozni Középeurópa történetéhez. *Salda, Rádl és Nejedly* voltak ránk legnagyobb hatással. Salda Európa legképzettebb irodalomkritikusa és legcsiszoltabb esszéirója volt. Szintetikus lélek, ki rendszerben látott minden részletet. Gondolkodó, ki nem ismert megalkuvást, meghátrálást, kitérést. Lényeget néző intellektus, ki nemcsak kommentálójá akart lenni a szellemi fejlődésnek, hanem irányítója is, nagy alkotó egyéniség. A művészetet úgy fogta fel, mint a teljes élet kifejeződését; s az irodalmi alkotástól is azt a maximális teljesítményt várta, hogy megvillantssa az egész valóságot, nemcsak azt, mit szemmel láthatok, kezemmel tapinthatok, de azt is, mit érzékeink nem érnek el, amit létünk lényegében csak a művész teremtő képzelete sejt meg néha. Amikor tehát az irodalmat kritizálja, a teljes életet értékeli, mérlegeli, itéli meg és itéli el. Puritán ember, majdnem aszkéta, ki soha nem hajászta a sikert vagy az elismerést és soha nem törődött az önadminisztrálással. Humanista, de nem mozgott szellemi légüres térben. Tiszta célok megvalósításáért küzdött, viszont nagyon reális eszközöket is felhasználhatónak ítelt. Erős étosz irányította a gondolkodásában és cselekvésében is. Hű és következetes önmagához és mindig megőrizte teljes függetlenségét és aggályos igazságkeresését. S éppen ez a szabadságra-törekvés az, miben példa és iránymutatás volt a mi számunkra is. S ezért is közel éreztük őt magunkhoz, mivel kíváncsian érdeklődött magyar kérdések iránt és sajnálta, hogy nem ismeri nyelvünket. Egyszer azt mondotta: „Miert nem harcolják ki maguknak a magyarok törvényben biztosított jogait?“

A másik nagy barátunk Emánuel *Rádl* volt, ki természettudósból lett filozófussá és filozófusból politikussá. Az ő szemeiben láttuk először lobogni a zsenialitás lángját, a megszállottság fényét. Soha nem ismertünk még embert, ki annyi erkölcsi felelősségérzettel küzdött volna minden jogtalanság ellen, mint Rádl s különösen a nagyon kényes nemzetiségi vonatkozásokban. Következétesen keresztény gondolkodása utat nyitott neki olyan kérdések felé is, amikről egvébkként „non est disputandum.“ Harcos keresztény ő, ki keményen ítél nemzetéről, de nem kimél bennünket sem; mi őt báránybőrbe bújít farkasnak nevezük, mert nem tudtuk, nem imperialista hátsó szándékok irányítják-e őt felénk. Ma már azt hiszem — tévedtünk. Rádl jószándékú demokrata, Masaryk leghűbb elméleti tanítványa, kit keresztény humanizmusa ösztökélt a nemzetiségi kérdéssel való foglalkozásra.

Zdenek *Nejedly*, a híres baloldali professzor szintén mellettünk állt. Lázadó és rajongó gondolkodó, kit bánt a mai csehszlovák élet sivársága és teljesebb, tökéletesebb megoldások után vágyik. Fanatizmusával lenyűgözött. Igazságérzetével, mely természeteseneknek ismerte el a mi jogainkat és a maga módján küzdött is értük, lelkesedést váltott ki bennünk. Óriási tudása, önálló történelmi módszere, a részletekben lényeget látó tekintete imponált nekünk és erősen hatott azokra, kik környezetéhez tartoztunk és szellemtörténettel foglalkoztunk.

Salda, Rádl, Nejedly — ez a három nagy tudós volt egyetemi életünk erős hatású élménye és középeurópai programunk támogatója. Az egyetemen kívül szintén a realisták nemzedéke és utódai pártfogoltak: *Csapek, Peroutka, Sobota* és az *YMCA-kör*. A cseh élet jelenségei közül tehát először a realizmussal ismerkedtünk meg. Mi volt ez? Masarykék nagy szellemi mozgalma a mult század utolsó két évtizedében a cseh

közélet megtisztításáért, a romantikus illúziók kiirtásáért (kézirat-harc!) és a politikai cselekvés tudományos, szociológiai alátámasztásáért. A jelszavak és frázisok ellen tényeket, érveket, elveket állítottak. Sajátos középut volt ez a tudomány és a politika között. Masaryk volt az irányító, ez a csodálatos energiájú erjesztő, ki mozgásba, átalakító forrongásba hozta a cseh életet. A cél az volt, hogy a cseheket európai színvonalra emeljék és a kultúra erejével függetlenítsék; ideáljuk pedig a csehségnek és az európaiságnak a harmóniája, amit *Syllaba* így fogalmazott meg: „Európai kutató, cseh nemzetébresztő“. Am ők mindig csak egy kis elitgárda voltak, kik ha győzelemre vitték is a csehszlovák függetlenségi harcot, elveiket nem tudták beleoltani a nép nagy tömegeibe. A realisták számára a politika tudomány volt, a nép számára maradt továbbra is érzelmi handabanda. Így érte el a realisták nagy nemzedékét, elsősorban magát Masarykot is a halhatatlanság szomorú végzete. Héroszokká magasztosították őket, de az elveiket nem követik. Egy cseh kisember azt mondta nekem egyszer: „Nem értem Masaryk írásait, nehezek nekem, de hiszek bennük, hiszek minden sorukban.“

Ez a kettősség a cseh közéletben tovább él még ma is. Egyrészt élően hat, ha csak kis körre is, a realisták hagyatéka, másrészt azonban — s ez sajnos, a nép nagy tömegeiben — tombol a politikai halandzsza, a demagógiára való lelki beállítottság. Masaryk ezt azzal magyarázza, hogy „hiányzik történelmünkben a teljes és szabad politikai és szellemi életnek csaknem 300 éve.“ Ez az oka a politikai iskolázatlanságnak és „kiforratlanság“-nak. „A politikai tapasztalatlanság a demagógiának dús talaja s ebből több van nekünk, mint amennyi elegendő“ (*Beszélgetések* III. 258.) — történelmi vezető osztálynak a hiánya is fontos ok e szempontból; (Azonban nem káros ok — mint látni fogjuk.) „Csaknem valamennyien zsellérházból valók vagyunk és eddig nem volt időnk kifermődni.“ (*Csapek*).

A realista nemzedék hatásának kell tulajdonítani azt, hogy a cseheknél nagyobb a véleménynyilvánítás szabadsága és mások véleményének a tisztelése, mint bárhol másutt Európában. Az egyetem rektora lehetett *Domin* professzor, ki nyíltan szélső jobb, de taníthatott ott *Nejedly* is, ki nyíltan épp az ellenkező oldalon áll. A hivatalosan is legelismertebb írók, kiket állami díjakkal jutalmaznak, legnagyobbbrészt a szürrealista avant-gardehoz tartoznak. Jellemző *Olbracht* Suhaj regényének a sorsa. Az iskolából kitiltották, a csendőri kar pert indított ellene — mégis megkapta a legnagyobb cseh irodalmi díjat, mivel értékes alkotásnak ismerték el. Bennünk nagy elismerést váltott ki ez a kulturális liberalizmus: nem a politikai hovatartozás, hanem az alkotás a fontos, nem a szándék, hanem az eredmény, nem a személy, hanem a munka.

Hallottunk vitákat, melyeken katolikusok és hitetlenek, politikusok és esztéták, nagy professzorok és kisdíjakok vettek részt békésen, egymást értve és becsülve.

Lehetnek kétségeink afelől, hogy sikerült-e a realistáknak megvalósítaniok politikai célkitűzéseiket, egy azonban bizonyos: szellemi téren sehol nincs ma Európában olyan demokratizáltság, olyan teljes türelmesség, mint a cseheknél. Ezt mi tanulságképpen hoztuk haza a magyar életbe. Prágában ismertük fel, hogy szellemi életnek és szellemi mozgalmaknak csak úgy van értelmük, ha függetlenítjük őket minden külső behatástól. A realistáktól tanultuk meg azt is, hogy a politikai állásfoglalás nem lehet teleológikus — és főleg nem Középeurópában — hanem csak egészen konkrét, reális, az adott helyzetek szerint változó. Csupán az elvi horizont maradjon állandó, a módokat a

helyzet diktálja. Bizonyos fokig sub specie aeternitatis kell politikát csinálni. Olyan politikát, melyet az egyetemes fejlődés törvényei irányítanak. Olyan politikát, mely közéletünk minden részletét mozgatja; szintetikus politikát, melynek azonban tudományosan kidolgozottak a céljai. A helyzetből kell kiindulni, a jelenből, nem pedig előítéletekből és tradíciókból. „A mult csak példa legyen most“ — de nem az ő érdekei számunkra az irányadók, hanem a jelen és a mai érdekek.

A közös viták folyamán tisztázódott a csehekhez való viszonyunk és együttműködésünk lehetősége is. Konkretizálódott alapkérdésünk: a középeurópai kiegyezés módja. Felismertük, hogy mindnyájunkat és leginkább bennünket, cseheket és magyarokat egyaránt pusztulással fenyeget a germán veszedelem. Tehát létérdekuink, hogy a közös veszély ellen közös erővel védekezzünk; meg kell szervezni a középeurópai nemzetek egymást védő szövetségét a germán befolyás bénítására. Viszont adva vannak-e lehetőségei ennek? Erre a kérdésre kerestünk választ, amikor a két nép teljes emberi és nemzeti mivoltát próbáltuk megismerni és összehasonlítani. A politikai előfeltételek hiányzása nem aggasztott: ezek az érdekektől függenek, az érdekek pedig máról-holnapra változnak, módosulnak. Még csak nem is egységes és mindenkire érvényes nemzeti jellemrajzról van itt szó, mert ilyen nincsen: az állam nem kaszánya és az ember nem automata. Ellenben azt a *környezetet* akartuk megismerni, melyet az illető nemzet vagy állam sajátos gazdasági és politikai fejlődése alakít ki s mely formálólólag hat az egyénre is. Sajnos itt már eleve nehéz akadályok előtt állottunk: az a tudomány, mely ezzel a kérdéssel foglalkozik gyermekcipőben jár még és eredményei vajmi szerények. Hiszen nagy népeket is csak közmondásokkal, anekdotákkal és szállóigékkel jellemeznek — angol nyugalom, spanyol büszkeség, német alaposság, stb. — nem pedig, amint kellene, az összehasonlító szociológia módszereivel.

2.

A legtanulságosabb tapasztalata egyetemi együttélésünknek az volt, hogy amíg mint emberek vagy diákok dolgoztunk vagy versengtünk egymással, szépen megfértünk, sőt: tiszta barátságok is kialakultak. Mihelyt azonban valaki vagy valami megbolygatta nemzeti érzékenységünket, azonnal eltorzította tekintetünket és érzelmeinket a belénk oltott előítélet. Mi szítja ezt az előítéletet? A mondva-csinált régi dicsőség rajongása, öntömjénezés, szentimentális szemlélet, *tradíció*? Ez az a fal, mely közöttünk huzódik, ez az az akadály, mely meggátolja a kiegyenlítődést. Bennünket úgy győztek meg, hogy mi vagyunk az első nemzet Európában, pl. a legjobb katonák, a csehek viszont állhatatlanok és gyávák. (Innen a szó: „csehül járt“, „becsehelt“.) Most azonban ime komoly emberektől, egyetemi tanároktól vagy a legképzettebb fiataloktól, sőt katonatisztektől is hallottam itt ugyanezt a tételt, csak fordított értelemben. A csehek a helytállóak, kitaratóak és merészek, mi magyarok pedig gyávák voltunk, megfutamodók, álnokok, rossz katonák. A „honvéd“ szó, melyet nálunk szinte szentté magasztosított a kegyelet, az ő nyelvükben megvető kifejezés a rossz katona bélyegzésére. Az egyoldalu érintkezés (kereskedelmi vagy katonai) eredményezi e féligazságokat, melyek ártóbbak, mint a vak tévedések. A cseh átlagember hiedelme szerint nagyon alacsonyrendű fajzat vagyunk. Gyakran hallottam, hogy a cseh gyerekeket így szidják: „Oly egyszerű ez, hogy még egy magyar is vagy egy ruszin is megcsinálná.“ A polgárosult és iskolázott nép megvetése ez a paraszti magyarsággal szemben. A „magyar“ szó mellett

gyakran hallottam ezt a jelzőt: „pitomy“ = ostoba. Oly kifejezés ez, mint antiszemita ajkán a „bűdös zsidó“. A cseh kisember lenéz és megvet bennünket: csőcseléknek, indián-népnek tart. Milyen egéruton lopózott el hozzájuk, de hozzánk is, ez a két ellentétes, de egyaránt hamis szemlélet? Bizonyos, hogy mindkettő túlfűtött, romantikus önteltségnek a terméke, téves, de élő tradíciók hatása. Miért nem dobjuk hát sutba e káros tradíciókat? Miért nem leplezzük le e galád kisérteteket? Előítéletek és tévhitek kötik meg kezeinket, miket egymásnak kellene nyujtanunk támogatásul.

Pedig a multunk vonala is sokáig egybeesett.

A cseh és a magyar történeti fejlődés együtt indult és évszázadokig párhuzamosan haladt. A tizenötödik században azonban szétvált az út: mi magyarok megragadtunk a törökkel való harcokban és a feudalizmus megoldatlanságában, a csehek viszont függetlenebb helyzetükben követték az európai fejlődést, demokratizálódtak, a társadalmi ellentéteket tompították. A huszitizmus nemcsak vallási mozgalom volt, de társadalmi és nemzeti is. A kezdeti törekvéseket letörhették, az ország közjogi függetlenségét megszüntethették, a nagy szellemi agitáció átalakító hatását azonban nem befolyásolhatták. — A közös fejlődésnek e szétváló irányát csak határozottabba tette történelmeinknek másik nagy állomása, a felvilágosodás. *Sárkány* Oszkár magyarázata megérteti a cseh társadalom gyors demokratizálódásának az okát. „A magyar nemzeti érzés elsősorban a nemességnél tudatosodott, a nemesség lett az alkotmányos küzdelmek harcosa, a nemzeti és szabadságeszmék hordozója. A cseh nemesség — itt elsősorban a főnemességet kell érteni — nem volt cseh nemzeti érzésű, nem lehetett a nemzet vezetője, mint a magyar. A cseh felújulás megindító és betetőzői majdnem mind a polgári vagy a parasztosztályból származnak. Éppen ezért hiányzik belőlük — tekintsünk most el a legnagyobbaktól, egy *Palackytól*, egy *Havlicektől* — a magyar nemesség erős történelmi és alkotmányos érzése. Gondolkodásuk fő tárgya a nép és a nyelv“. (Magyar kulturális hatások, 2. o.) Igaza van *Sárkány* Oszkárnak, amikor e fejlődést a csehekre nézve jellemzi hátrányosnak a mult században, ma azonban nekünk hátrányos és nekik előnyös. Mert éppen itt van a gyökere a legszembeötlőbb különbségnek csehek és magyarok között. A csehek egységesebb, kiegyensúlyozottabb nemzet, mint a magyar. Van erős gerincük: kispolgári középosztályuk. A cseh átlagtipus a kényelmes és elégedetlen kispolgár, aki azonban ötletes, praktikus, kitartó és kritizáló. Jellemző a legelterjedtebb cseh szállóige: „Aby vás Pánbuh pri zdravém rozumu zachovati ráčil.“ (Az Isten tartsa meg a józan észnél.) A csehek egy képlet, a magyarok két külön képlet. A cseh egységes nemzet, a magyar pedig két részre tagolt: proletár magyarságra és uri magyarságra. Két külön világ ez, messze egymástól. A proletár magyarság sokkal nyomorultabb és elmaradottabb, mint a cseh nép, az uri magyarság viszont műveltebb, ruganyosabb és európaibb, mint a cseh felső réteg. Nálunk kevesebb a nagy tudású ember, mint náluk, de aki van, annak tudása átfogóbb és teljesebb, mint az övék.

Nálunk nincs átlag, nincs közép, mert ami nem nagyon kiváló, az már primitív, barbár. Egyetlen adat is eléggé illusztrálja e megállapítást: *Drien* Károly számítása szerint a szlovenszkói magyar tanulóifjúság „90.49 százaléka csak elemi iskolai képzettséget nyer“. A csehszlovákoknál pedig ugyanez az arányszám: 63 százalék. Irreálisan magasá teszi az arányt a szlovákság hozzászámítása. Mi szegény parasztnemzet vagyunk, ők viszont polgárosultak, egy fokkal civilizáltabbak.

Polgárosult nemzet: látni ezt embereiken, földjeiken, városaikban,

de legfőképpen falvaikban. Sehol az a merev kontraszt, mely nálunk annyira fáj. Egységes és kiegyensúlyozott minden, az élet éppugy, mint a társadalom. A vidéket a városokkal tökéletes országutak kötik össze, a népet a polgársággal jól szervezett iskolahálózat. „Nálunk nagyon kevesen vannak, kik ne végeztek volna legalább polgári iskolát”, — mondta egyszer beszélgetés közben egy társam. A szolgálók, ha kiöltöznek vasárnap délután, elegánsabbak, mint a mi urilányaink. A munkások és munkaadók közt aránytalanul kisebb a társadalmi különbség, mint nálunk. Gazdaságilag (ténylegesen) függő viszonyban élnek, alárendeltek, kizsákmányoltak, de társadalmilag (látszatra) egy szinten állnak. Náluk is dúl társadalmi harc, de az emberi méltóság érintetlen marad. A kaszárnyákban a csehek mind tegezik egymást: nincs köztük különbség. A magyarok csak csoportokon belül tegeződnek: az első pillanatban felismerik, ki a paraszt, ki az úr. (Kénytelen vagyok megemlíteni itt, hogy amikor e tanulmány során párhuzamot vonok a két társadalmi élet között, mindig a szlovenszkoói magyar társadalmat veszem alapul, mivel a magyarországit, sajnós, nem ismerem.)

Katonai kórházzszobában láttam először ezt a végzetes ellentétet. Négyen voltak ott magyarok: két paraszt, nyersek, esetlenek, a szoba csufjai (mélyen a cseh fiúk színvonala alatt), a kettő pedig kiművelt intellektuel (magasan a cseh fiúk színvonala felett). — Összetételükben és egymáshoz való viszonyukban benne volt népünk egész tragédiája. A magyar értelmiségiek alig érintkeztek a bakákkal, legfeljebb, ha edényt kellett mosni; a csehekkel szórakoztak, énekeltek, játszottak; a csehek emberileg (társadalmilag) közelebb állottak hozzájuk. A szegény magyar Andrisok meg gyámoltalanul húzódtak az egyik ágyra, zord tréfákat meséltek egymásnak vagy otthoni emlékeiket bogozgatták. Barátom, az egyik értelmiségi magyar, meg is jegyezte: „Nehéz megvallanom, de lehetetlen nem éreznem bizonyos keserű utálatot új szobatársaim körében. Milyen döbbenetesen üres lelkiség, milyen kulturán és intellektuson aluli élet. Világok választanak el bennünket egymástól: én más ember vagyok egészen. (Pedig azt hittem, hogy mivel közülük jövök, hozzájuk is tartozom.) Elkésérit ez a teljes tétlenség és tehetetlenség, amiben ezek a fiúk itt élnek. Illetve csak léteznek, időt töltenek, de nem élnek. Képesek egész nap semmit nem csinálni, heverni témátlanul és fecsegni szükségtelenül, de képtelenek szellemileg dolgozni: olvasni, írni, gondolkodni. A szellem világa kívül esik az ő világukon. S mennyi jó energia emésződik így fel, mennyi lehetőség pusztul így el. Ma azt mondta az egyik fiú, hogy akármerre kerül-fordul magyar bakák közt, mindenütt csak lányokról beszélnek. De — mondja — miről is beszéljenek másról. Mi van a katonának mása? — Minő baj ez! A saját sorsuk, népüknek és osztályuknak a sorsa nem érdekli őket. A politikai és társadalmi kérdések, kollektív erőfeszítések lehetőségei távol állnak tőlük. Műveletlenek és buták, de jólelkűek és nem gonoszok s főleg nem alattomosak; nagyon őszinték és becsületesek. Ijesztő nyomorból, zilált viszonyok közül jönnek, kimerítő életharcot vívtak már eddig is — mit kívánhatunk tőlük többet? — Emberileg rosszul érzem köztük magamat s mégis... Ő érettek akarok és fogok dolgozni, az ő kultúrszínvonalra való felemelésükért. Mert tudom, hogy nem ők a hibásak s mert látom, hogy alaptermészetükben nagyszerűek, megbízhatók és becsületes szándékuak. A cseh fiúk magasabb fokon állanak, ám tudatosan ravasszabbak.”

Mily szomoruan jellemző beszéd ez! Így vivódtunk mindnyájan, csehek között, idegen környezetben, magyarságunkért. Az egységes csehek életét figyelve, ijedten láttuk azt a rettenetes aránytalanságot, ami ná-

lunk a pusztulást okozza.

Ez az aránytalanság és máslelkiség az oka annak, hogy a magyarok a csehek között elszigetelődnek, egymás társaságát keresik. A cseheknek (és németeknek is) más a világuk, más az izlésük, más a modoruk, más az érdeklődésük, más az egész társadalmi mivoltuk. Civilizáltabbak, polgárosultabbak. Jellemző rájuk és ránk az is, hogy ők az intellektuális foglalkozások közül a tanárságot tisztelik a leginkább, a mi társadalmunk viszont a jogászok előtt hódol. — A vallási életük is sokkal nyugodtabb, mint a magyar; kiegyensúlyozottabb. Kevésszer láttam náluk azt a vad türelmetlenséget és érthetetlen elfogultságot, ami nálunk oly bántó. A vallás mindenkinek benső ügye (a kifejezés legjobb értelmében), lelki tápláléka. Mi, magyarok, kisebbségi helyzetben, természetesnek találjuk, hogy a papjaink nem vesznek részt a közművelődési bizottságokban, mert ott szocialisták is vannak; a cseheknél viszont az természetes, hogy a katolikus néppárt kormányt támogat és képviselőjük koalíciós miniszter.

Társadalmuk egységesebb, a közszellem egészségesebb. Jellemző példa: *Weiner* nagyszerű darabját, az *Emberek a jégtáblán*-t, véletlenül cseh és magyar színpadon is láttam — mindkét esetben kisvárosban. A tizezer lakosú cseh városkában műkedvelők adták. Átélt, megjátszott, légkört árasztó teljesítmény volt ez az előadás. A huszonötezer lakosú magyar városban színészek játszották — szokványosan. De legjellemzőbb a közönség viselkedése volt. Čáslavban: fegyelmezettség, föloldódás, feszült várakozás, figyelem, érdeklődés. Érsekújvárt: művészi neveltség, közberöhögések, izléstelen megjegyzések, bambaság. A magyar színészek szándéka: lealacsonyodni a közönség színvonalára. Ezért a nagy drámából — két korszak, két nemzedék, két világ összeütközéséből — komédiát csinálnak, mit lehetőleg minél vaskosabb tréfákkal tüzelnek tele. S a dráma igazi hangulatát, a benső összeütközések feszültségét, két ideál-világ surlódásának a forrását még csak sejtetni sem tudták. A két fölfogás közti különbséget mi sem mutatja jobban: futballista szerepel a darabban, külvárosi lakatoslegény, ki látogatóba jön a barátjához. A cseh műkedvelő színpadon ez egy rendesen öltözött és tisztességes fiatalember — amilyenek a lakatoslegények a valóságban, — a magyar színpadon pedig „strici“, esetlen, durva és nevetséges figura, amilyenek a kisvárosi középosztály a lakatoslegényt elképzeli. Nem akarok ebből a példából általános következtetéseket levonni, de jellemzőnek találom ezt a két nép különböző társadalmi izlésére.

Érdekesen jellemző még az a jelenség is, hogy a cseh falusi fiuk (pl. közkatonák) nem népdalokat s mégcsak nem is népi lelkiséget utánzó vagy hamisító énekeket énekelnek, hanem nyúlós, szentimentális és élcés kuplékat, kabaré-chansonokat. Ez a kispolgáriasság megnyilatkozik izlésükben és öltözködésükben (illetve izléstelenségükben és öltözködni nem tudásukban) valamint étkezésükben és mulatásukban is.

Vasárnaponként kijártunk falvakba, búcsúba, mulatságokba. Általános szokás ez itten: a fiatalság, ha táncolni akar, falura megy vasárnap délután. Hibátlan országutakon élvezetes séta. Mily meglepetés volt számomra az első ilyen vasárnap délután: városi szokások, városi ruhák, elegáns nők. Hol a falu sajátos arca? A polgárosultság tipikus tüneteit látom: a város és falu szoros együttélését kiegyenlítődést, állandó kicserélődést. Minél közelebb fekszik egy falu a városhoz és minél rendezettebb városhoz, annál nagyobb a pompa, látszatgazdagság, csin, szépség, műveltség és higiénia.

Az élet vidámabb itt, mint nálunk. Az emberek gondtalanabbak, bol-

dogabbak. Szinte a légkör is más: szabadabb, egészségesebb. Ujvárra gondolkodok, otthonomra. Végtelen síkságon is úgy éltünk ott, mintha két lépésre sem látnánk: riadtan, magunkba fordultan, vésztől félve és örömtelenül. Mérgezett légkörben. — Az élet ott nem élet, csak erőtlen kapaszkodás, kinlódás, hiábavaló próbálkozás. Ott nincs öröm, beteljesülés, magasba-emelkedés. Csak nyomoruság van, nyomottság, ijedt bizonytalanság. Nincs hosszú lejárata, nincs lendület, nincs tudatosság, — csak tengődés van, vegetálás.

Nem szeretem a csehek felemás (se városi, se falusi) életformáját, de mégis magasabbrendű ez, mint a mi népünké. Több finomságot termel, magasabb kulturát növel, nagyobb rátermettséget ad a társadalmi harcban való érvényesülésre és a termelő munka célszerűsítésére. Mi még messze vagyunk ettől is. A mi erőnket bénítja az uri magyarság és a szegény magyarság közti szakadék. Az uri rétegünk kulturák fényében süllyednek, elfinomul és magába fordul, a szegény népünk pedig nyomorban selymődik.

3.

Ez a helyzet által adódó kettősség élesen látszik irodalmainkban is, általában szellemi életünkben. A magyar kultúra inkább osztálykultúra volt, mint a cseh. Náluk a huszitizmus korán össznemzetivé tette a szellemi érdekeket. Nekik már a tizenötödik század elején egész gárda nagy írójuk és nagy gondolkodójuk van: *Hus*, *Chelcicky*, *Vsehrd*, amikor nálunk még csak Szabács viadaláról dadogtak énekmondóink. Ez a huszita hagyomány okozza, hogy az ő irodalmuk inkább az egész közélet története, mint a magyar. S akárcsak társadalmuk, az irodalmuk is egységes, egyszínű, kiegyensúlyozott. Nincsenek benne néma korszakok, mint a magyarban, de nincsenek benne egetverő, monumentális erőfeszítések sem. Ők az irodalmat — *Peroutka* szava szerint — „ápolták, nem alkották.“ Dilettánsok a szó legjobb értelmében. A mi irodalmunkban több a magános nagy költő, az önálló alkotó egyéniség, náluk viszont több a közép-szerű, az átlag. Nálunk alkotó művészek a fejlődés irányítói és határkövei, náluk pedig társadalmi reformátorok, szellemi agitátorok, gondolkodók, tudósok, szervezők. A kritikusoknak és a kritikának mindig nagyobb tekintélye volt és van náluk, mint nálunk. Ha túlozni akarnánk, azt mondhatnók, hogy a cseh szellemi életben az intellektuális elem dominál, a magyarban pedig az érzelmi. Náluk a tudat, nálunk az ösztön. Nem véletlen, hogy a prágai egyetemnek szinte egyedülállóan nagy közéleti szerepe volt, főleg két korban: Hus János idejében és a realisták harcaiban. S általában: az ő irodalmuk inkább nemzeti ügy, mint a miénk: az egész nemzet ügye, a közönségé, nem az alkotóké. Olvasókönyv-irodalom ez: tanítani akar. A célja az, hogy meggyőzzön és műveljen, hasson és neveljen. Az írók magyarázó tanítómesterek, kiknek a mai kritikusok szemükre vetik az alkotó képzelet hiányát. Ez lehet az oka annak, hogy irodalmukban több a konkrét társadalmi érdeklődés, mint a miénkben. „Engem sem a természet, sem a csillagok nem érdekelnek — írta Havlicek — csak az ember.“ E nihil humani-val egy elnyomott nemzet próbált védekezni, pusztulást elkerülni; nem engedheték meg maguknak, hogy az irodalmuk játék legyen, öncél. Ugyancsak tanítószándék fejeződik ki abban is, hogy mohón habzsolták és buzgón közvetítették mindazt, amit a világirodalmak alkottak. A könyvstatisztikák jellemzően mutatják, hogy nincs még egy ország, hol annyit fordítanának, mint náluk. Szétfolyó vágyódással sóvárognak a nagy kulturák felé. Minden szép, mi idegen. Nyugatosabbak a nyugatiaknál. Prága ha-

marabb értékelte Rodint, mint Párizs. A költőik is inkább utánérzők és utánköltők. Azt fejezik ki csehül, mit mások már megírtak franciául, angolul, németül, mintegy pótolni akarván azt, mit a cseh kultúra veszített. Példa: *Vrchlicky*.

Ezzel szemben a magyar szellemi fejlődés inkább elszigetelt magányosok heroikus vergődéseinek a sorozata. Elnyomatások alól, ijesztő társadalmi ellentétek láttán, szervezetség hiányában, így menekült a riadt magyar lélek. Nem véletlen, hogy „csaknem minden magyar író, aki a magyarság nagy sorskérdéséhez hozzányúlt, előbb-utóbb eszelőssé lett“. (Illyés.) Nálunk nem volt középut. A csehéknél ellenben igen. Sokkal egységesebb és kiegyensúlyozottabb volt világuk, semhogy kétségbe kellett volna esniök. Ezért hatott rájuk másképp ugyanaz a nyomás, mely bennünket is szorított. A legtöbb nagy megnyilvánulásuk árnyékában ugyanis ott húzódik egy keserű mosoly, erős ironia, tragikus humor. Példák a filozófiában *Masaryk* művei és *Salda*, a szépirodalomban *Csapek* és *Hasek*, a színpadon *E. F. Burian*, *Voskovec* és *Werich* — tehát épp az, mi világméretű és legtartósabb értékű náluk és amiben a legnagyobbat tudják alkotni. Némileg a kései *Arany* szomorú humorára és *Mikszáth* torzó-alkotásaira emlékeztetnek ezek. Csakhogy a magyar sorsproblémát fejtegetőknél túlsok a prófécia és túlsok a pátosz; s hiányzik ez a felülemelkedés kereteinken s az önkritika magaslatáról való lenézés. Mi elveszünk saját viszonyaink hozótjaiban. — S a cseh kisember is sokkal szelidebben, ám finomabban és maróbban szellemes, mint a magyar, ki vidámságában vagy tuloz és handabandázik vagy szokások és szabályok szűk formái közt feszeng. Ha lehet általánosítani, úgy mi érzelmibbek és érzékenyebb vagyunk. — Talán az évszázados elnyomás az oka a csehek e sajátos fanyar humorának. „Az ütések alatt“ így próbált szellemük égerutat törni.

4.

Ez azonban még mindig csak a keretek körvonalazása, a légkör jellemzése. Milyen azonban az ember, aki ilyen légkörben él? Nehéz volna felvázolni egy elvonatkoztatott cseh típusnak a lelki arcát, tehát megállapítani azokat a vonásokat, amelyek minden átlagos cseh embernél közősek. Emánuel *Chalupny Národní provaha ceskoslovenská* című nagy munkájában a nyelvben, különösen pedig a hangsúlyozásban keresi a lelki alapforma körvonalait. Azt állapítja meg, hogy ez az alapforma az *anticipálás*, vagyis nagy hévvel nekilendülés a cselekvésnek, majd hirtelen megtörés, ellanyhulás, továbbfutás. „A fonétikai erőfeszítés összpontosítása a szó elejére csak egy sajátos megnyilatkozása az általános tendenciának: összpontosítani a legnagyobb erőt és a legerősebb nyomatékot a cselekvés elejére és egyszerre győzni itt le a felgyült akadályokat. A cselekvés többi szakaszára már kevesebb erő jut, éppúgy, mint a többszótagú szavak kiejtésénél“. (55. o.) Chalupny részletes elemzése nemcsak a magánélet megnyilvánulásaiban mutatja ki az anticipálás döntő szerepét, hanem a történelem és a társadalom minden részletében is. Ötletes, bár minden bizonnyal vitatható szempontokkal bizonyítja, hogy a legjelentősebb cseh megmozdulások állandó jellemzője ez az ugynevezett anticipálás. Időnként nagy nekirugaszkodással vetettek föl vagy tettek magukévá egy-egy eszmét, az életüket is áldozták érte, majd fásultán engedték, hogy mások fejezzék be, tökéletesítsék. „A cseh csak akkor képes lelkesedni, amikor közel van a cél és lehetséges a siker.“ — írta róluk *Denis*. Ez az oka annak, hogy ő náluk minden „iskolá“-vá, egyesületté és jelszóvá válik: amit más népektől nagy lendülettel átvesz-

nek, azt azonnal beletörük viszonyaikba. Ami másutt csak ötlet volt, az náluk az első láz hevében — mozgalom lesz; az idegen formákat átalakítják: így lett *Wycliffe* tanaiból huszitizmus s a német tornászintából *Sokol*. A hirtelen nekilendülés rendszerint úttörő, de befejezetlen. „A cseh utat tör, de nem magának, hanem másnak. A reformáció története, a cseh történelem központja, nagyszerű példája ennek. Jelentéktelen, idegen ösztökélésekből olyan mozgalmat teremtettünk, amely megrázta az akkori szellemi és világi hatalmakat. Utat törtünk a német reformációnak, de magunk elgyöngültünk és meghátráltunk. Hus megelőzte Luthert, Chelcicky Tolstojt és Kantot, Komensky Pestalozzit, — de semmit nem fejeztünk be. Először mutattuk meg a modern haditechnika módját, — de mi magunk Fehérhegyre vittük azt.“ (*Chalupny*, 107. o.)

A magánélet cselekvéseiben ugyanazokat a szakaszokat ismeri fel *Chalupny*, amiket a nagy történelmi folyamatokban: hosszú nekikészülés, hirtelen kibontakozás, gyors emelkedés, ragyogó fellángolás, — megtörés, hanyatlás, félbenmaradás. Hiányzik a kitartás, az egyenes vonal, a tartós megszállottság. — De vajjon nem ugyanezt lehetne-e mondani a magyar „nemzeti jellem“-ről is — kérdezzük önkéntelenül. Ugy látszik, közös jelenségről van itten szó, amelynek az oka nem külön cseh vagy külön magyar lelki beállítottság, hanem a kisépek közös helyzete és azonos szellemi légköre. (Ennek megállapítása fontos feladata lesz az összehasonlító társadalomtudománynak.)

Hogy mennyire közös e jelenség, kitűnnék, ha volna helyünk megvizsgálni e két nép magatartását a tudományos alkotásban. Most itt csak ennyit: mindkét tudományosságot egyaránt az impresszionizmus jellemzi. Nagyobb tudományos munka megalkotására egyaránt erőtlenek; egyes részletek értékesek, az egész tökéletlen. A legjobb mindig a terv: a szándék; a végrehajtás gyengébb. Az elméleti munkák inkább esszék, mint tudományos művek: ezek kivajúdásához hiányzik az idő, a gondtalanság s a magasabb lelki feszültség. „Forgácsok a lélek műhelyéből“ — ahogyan Masaryk a saját munkáit jellemezte. Nemcsak cseh, hanem a magyar tudományosságnak is „különös jelleget ad a gyors munka és a hirtelen tájékozódás: gazdag eszmei lángok lobognak benne, de hiányzik az arány és az összetartó erő.“ (*Chalupny*, 97. o.) Ahol pedig átfogó szemléletre van szükség (filozófia, vallás, regény), ott mindkét nép irodalmában a regény akadt meg a legalacsonyabb művészi színvonalon; viszont lírában teremtett mindkettő legnagyobbat. „A verses költészethez ugyanis elegendő az egyéni élmény; a regény és a dráma nemzedékek felhalmozott tapasztalatát feltételezik; a regény egész évszázadok alkotása.“ (Csapek). Épp ezek a szabad évszázadok hiányzanak mind a két nép fejlődéséből; ez az egyik legfőbb oka a közös lelki alkatnak és így a közös szellemi jelenségeknek is. Masaryk jellemzése a cseh regényről pontosan érvényes a mi irodalmunkra is. „Regényeinkben engem mindig megütköztet bizonyos éretlenség, a saját életünknek és az idegen életnek korlátozott ismerete, a világ tágassága iránti érzéknek csekély volta. Az írók nem figyelnek meg az életből eleget.“

Lám, a különböző társadalmi viszonyok különbözőkép' alakították a két nép életét. A lelkiségük alapformáját azonban nem tudták megváltoztatni; ezt erősebb tényező formálja; az az egyszerű körülmény, hogy kis nemzet vagyunk mi is, ők is, úgy anyagilag, mint szellemileg, Nyugathoz viszonyítva egyaránt másodrangúak. A politikai síkon surlódhatunk, a szellemi tereken hasonlók vagyunk, akaratunk és előítéleteink ellenére is. A gyűlölködések lövészárkait a kultura szivárványhidja köti össze. Mint ahogyan a háború előtti feszült évtizedekben a francia és a német

szellem azonos művészei formákban fejeződött ki, úgy mi is rokon lelki képlet vagyunk. A politikai hullámok eltorzíthatják azt, a társadalmi fejlődés módosíthatja, de az alapvonásokat nem változtathatják meg.

Ezért tépelődünk Prágában tehetetlenül és kétségbeesve, amikor láttuk, hogy népeink ahelyett, hogy tudatosítanak természetes egymásrautaltságukat és ahelyett, hogy a Nyugat bomlasztó befolyását demokratikus szövetséggel ellensúlyozzák, vakon marják egymást és ködös illúziókban ringatóznak. Egységes és erős Középeurópát kell kialakítani — gondoltuk — új nagyhatalmat, mely egyenrangú félként vegye fel a küzdelmet Nyugattal. De „lehet-e még reménylenünk?” — rágott bennünket a kérdés, mint egykor Szalay Lászlót a zürichi tó partján. Lehetséges-e az együttműködés és a kiegyenlítődés csehek és magyarok között? Európa periféria-területén élünk, látszatra egymástól is különbözünk, de egészében, közösen is mások vagyunk, mint a nyugatiak. Függvény-népek vagyunk és a helyzetünk is csak függvénye a mindenkor európai változásoknak. Ma még — így egymást bénítva — nem lehetünk kezdeményezők, csak eszközök vagy alkalmazkodók.

Kétszeresen érvényes ez a kisebbségi magyarságra. A tünékeny politikai kísérletezések helyett tehát örök célok felé kell törekednünk — buzdítottuk magunkat lelkesen. Népet megőrizni, értékeinket konzerválni, konkrét eredményekért küzdeni. Felemelni nemzetünket az európai kultúrszínvonalra. Versenyképessé tenni a csehszlovákiai nemzetiségek sorában. Tehát olyan cél felé menni, amely változatlanul érvényes minden politikai konjunktúra mellett. Ezek elillannak, de a nép marad, — ha meg tudjuk őrizni. Lelki szemeink a belga parasztot látták, aki nyugodtan szántott, amikor a német hadsereg átviharzott országán.

Igy jutottunk egyre közelebb Szlovenszkhóhoz, idegen környezetben, Prágában. Egyszer moziban voltam, hol képeket mutattak be, otthoni tájakat: a Tátrát, a Vág-völgyét, a Duna-mentét, Komáromot. Furcsa megilletődést éreztem, mikor e képeket láttam: soha még ily tisztán nem tudtam, hogy Szlovenszkhó az én hazám. Ismerem és szeretem. Elválaszthatatlanul egy vagyok vele. Dobog a szívem és megre megremeg a testem, ha valamilyen formában ottani megnyilvánulást látok vagy ha felidéződnek ottani élményeim emlékei. Ha végleg el kellene hagynom, azt hiszem, örökké bánnám és lelkileg bénának érezném magamat. — Szlovenszkhó: kis szintézis. Hegyek és síkság, népek keveredése. Egy pontba sűrűsödése mindannak, mi nagyban Középeurópa. Vízcepp a tengerből. Ide jön, itt éljen, ki Középeurópát ismerni akarja. Mint a tragédiákban, itt is egy pontban feszül össze minden nehéz gond, minden fájdalom, minden megoldatlan kérdés.

Amikor ezt tudatosítottuk, utazásunk és keresésünk befejeződött, a szellemi kicsapongások korszaka lejárt. Felismertük, hogy első kötelességünk népünkért dolgozni, meggátolni romlását. Mit ér az elvont elméletek tökéletessége, ha közben pusztul és kallódik a nép, melyhez tartozunk, a gyökér, mely táplál? Mit ér a szándék, ha nincs, ki megvalósítsa? Hazatértünk hát a fájó valóság világába. Vízceppben élünk itt, békaperspektívák közt, Szlovenszkhón. Apró feladatokra vállalkozunk szívós kitartással. Tudjuk, hogy ezt a gátépítő munkát is lehet — és akarjuk is koncepciózusan és nagy célok irányvonalán végezni. Gondolkodásunk kiinduláspontjává és törekvéseink végső céljává is a szlovenszkhói magyar életet tesszük és az ebben az életben való cselekvő részvételt tartjuk nemzedékünk élethivatásának, férfimunkájának, jómultságának.

Magyarnak lenni Csehszlovákiában: munkát jelent, tervszerű, rendszeres, ádáz erőfeszítést. Céltudatos feladat-beosztást követel ez a sors,

a helyinek és az egyetemesnek, a pillanatnyinak és az örökkévalónak a bölcs összehangolását. Fokozott demokratizmust parancsol, társadalmi előítéletek kigyomlálását, a népi osztályok egyenrangra emelését. Átalakul lassan életszemléletünk, gondolkodásmódunk és magatartásunk. Hozzáedzödünk a küldetéshez, melyet helyzetünk ró ránk. Kulcshelyzetben élünk, a magyarságnak északra tolt őrsői vagyunk. Középeurópában a magyarságot, nemzetünk felé pedig Középeurópát képviseljük. Ez a kettős szerep irányítja szellemi érdeklődésünket is. Még a multunkban és az irodalmunkban is azokat szeretjük a leglelkesebben, akik világok után vágytak, de hazájuktól, népüktől nem tudtak elszakadni, görcsös ragaszkodás kötötte őket hozzá. Kutató kedvtelésünk a tizenhatodik és a tizenhetedik század humanista prédikátorainál időzik szívesen: Bornemissza Péternél, Szepsi Csombor Mártonnál, Szenczi Molnár Albertnél, Misztótfalusinál, Apáczainál, kik a lehetetlent kísérelték meg: magyar talajon állva akarták a mindenséget átölelni, de karjaik és erejük, csuklottan hullottak vissza. — Ujra meg újra megkísérelni a magyarságnak és Európának a szintézisét: oly próbálkozás ez, melynél minden veszedelmet vállalni kell, mégha az életünk pusztul is el rajta. Népünk létkérdéséről van itten szó.

GEREBLYÉS LÁSZLÓ: VERSEK

KÖSZÖNTŐ

H. M. barátomnak, a Magyarországra menekült német diákvezérnek.

*Köszöntelek közöttünk oly örömmel,
míntha a bátyám támadt volna föl porából! —
te népemet se nézed majd könnyel,
szeld kenyerét hát, és igyál borából!*

*S csak borogasd e táj sok hús színével:
mart sebeid! — tudom hogyan sajognak!
elhánykolódom én is annyi éjjel,
és dűnnyögöm: tán vége lesz máholnap.*

*De mégis... itt a szám nyílt szóra nyilhat,
itt liktetőbb a lét egy gondolattal!...
gyógyulj, s a néppel összefonjuk karjainkat
s óvjuk, ha kell: ököllel és fogakkal.*

*S ha egyszer aztán visszatérsz nyugatra,
s a tornyokon a szélkakas csikordul,
veled megyek! s az ujuló ugarra
téddel majd a könnyem is kicsordul.*